

УДК 343.43:341.48-053.2(477:470+571)
DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2025-1.18>

Лугіна Н. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0001-6005-2943

Підгородецький В. О.,
здобувач вищої освіти
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0001-7812-7384

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ ДЕПОРТОВАНИХ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

CRIMINAL LEGAL MECHANISMS FOR THE REINTEGRATION OF CHILDREN DEPORTED BY THE RUSSIAN FEDERATION FROM THE OCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE

У статті досліджуються кримінально-правові механізми реінтеграції українських дітей, незаконно депортованих Російською Федерацією з окупованих територій України. Автори аналізують юридичну кваліфікацію депортації дітей як воєнного злочину та елементу геноциду відповідно до національного та міжнародного кримінального права. Розглянуто проблематику документування та розслідування фактів незаконної депортації дітей в умовах збройного конфлікту, включаючи труднощі збору доказової бази на окупованих територіях та обмежені можливості міжнародного співробітництва. Особлива увага приділяється міжнародному досвіду кримінально-правового забезпечення реінтеграції дітей після збройних конфліктів з аналізом балканської, африканської та близькосхідної моделей. На основі проведеного аналізу автори пропонують гібридну модель кримінально-правових механізмів реінтеграції для України, яка поєднує елементи міжнародного та національного кримінального правосуддя з механізмами соціальної та психологічної реабілітації. Запропоновано авторське визначення поняття "кримінально-правовий механізм реінтеграції" та сформульовано конкретні рекомендації щодо вдосконалення кримінального законодавства України, зокрема, доповнення Кримінального кодексу України статтею 438-1, яка передбачає посилену відповідальність за незаконну депортацію дітей, та прийняття спеціального закону "Про захист прав дітей, постраждалих внаслідок збройної агресії російської федерації". Дослідження виявило критичні прогалини у сфері захисту прав депортованих дітей та окреслило перспективні напрямки подальших наукових розробок, зокрема створення методики розслідування таких злочинів, вивчення психологічних аспектів реінтеграції дітей, які зазнали ідеологічного впливу, та імплементації міжнародних стандартів захисту прав дітей у збройних конфліктах до національного законодавства України.

Ключові слова: депортація дітей, Російська Федерація, окуповані території України, кримінально-правові механізми, реінтеграція, воєнні злочини, геноцид, Міжнародний кримінальний суд, Римський статут, відновне правосуддя.

The article examines criminal legal mechanisms for the reintegration of Ukrainian children illegally deported by the Russian Federation from the occupied territories of Ukraine. The authors analyze the legal qualification of child deportation as a war crime and an element of genocide according to national and international criminal law. The paper addresses the challenges of documenting and investigating cases of illegal deportation of children in armed conflict, including the difficulties of collecting evidence in occupied territories and limited possibilities for international cooperation. Special attention is paid to international experience in criminal legal support for the reintegration of children after armed conflicts, with analysis of Balkan, African, and Middle Eastern models. Based on this analysis, the authors propose a hybrid model of criminal legal reintegration mechanisms for Ukraine, which combines elements of international and national criminal justice with social and psychological rehabilitation mechanisms. The authors offer their definition of the concept "criminal legal mechanism of reintegration" and formulate specific recommendations for improving Ukraine's criminal legislation, in particular, supplementing the Criminal Code of Ukraine with Article 438-1, which provides enhanced liability for illegal deportation of children, and adopting a special law "On Protection of Rights of Children Affected by the Armed Aggression of the Russian Federation." The research identifies critical gaps in the protection of deported children's rights and outlines promising directions for further scientific developments, including creating a methodology for investigating such crimes, studying psychological aspects

of reintegrating children who have undergone ideological influence, and implementing international standards for protecting children's rights in armed conflicts into Ukraine's national legislation.

Key words: *deportation of children, Russian Federation, occupied territories of Ukraine, criminal legal mechanisms, reintegration, war crimes, genocide, International Criminal Court, Rome Statute, restorative justice.*

Постановка проблеми. Російська військова агресія проти України спричинила безпрецедентну гуманітарну кризу, одним із найтрагічніших проявів якої стала незаконна депортація українських дітей із тимчасово окупованих територій до російської федерації. За оцінками міжнародних організацій та української влади, кількість примусово переміщених дітей сягає десятків тисяч. Депортовані діти піддаються системній русифікації – їм змінюють прізвища, видають російські документи, поміщають у прийомні сім'ї та дитячі будинки, що є прямим порушенням міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій та Конвенції ООН про права дитини.

Як наголосив Президент України Володимир Зеленський: «Насильницька депортація – це один із найбільш цинічних злочинів цієї війни. Дітей не просто «вивозять» з окупованої території України, росія свідомо намагається знищити будь-який зв'язок дітей з Україною, з рідними, з близькими. Дітей вчать брехні про Україну та цю війну. Дітей віддають на незаконне усиновлення – навіть тоді, коли вони самі кажуть, що мають близьких тут, в Україні, і намагаються відновити зв'язок зі своїми рідними» [1].

Ситуація ускладнюється тим, що після депортації діти опиняються у правовій пастці: вони позбавлені належного представництва, контактів із родичами та мають обмежений доступ до правової допомоги. Примусове переміщення дітей кваліфікується як воєнний злочин та один із елементів геноциду, що підтверджується виданням Міжнародним кримінальним судом (МКС) ордерів на арешт вищого політичного та військового керівництва РФ. Проте кримінально-правові механізми, спрямовані на повернення та реінтеграцію депортованих дітей, залишаються недостатньо розробленими та малоефективними.

В умовах воєнного стану Україна потребує формування комплексної кримінально-правової політики, яка б дозволила не лише притягнути винних осіб до відповідальності, але й створити ефективні механізми повернення, психологічної та соціальної реабілітації та реінтеграції депортованих дітей. Це завдання вимагає міждисциплінарного підходу на перетині міжнародного кримінального права, національного кримінального законодавства та кримінального процесу, ювенальної юстиції та соціальної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кримінально-правових механізмів реінтеграції депортованих дітей знаходиться на перетині декількох наукових напрямків, кожен

з яких має власну історіографію.

Дослідники одноставно кваліфікують примусову депортацію українських дітей з окупованих територій як воєнний злочин і складову геноциду проти українського народу. Зокрема, І. Басиста аналізує геноцидний умисел Росії, проводячи паралелі з історичними випадками геноциду українців та підкреслюючи міжнародне визнання цих дій злочинними, особливо з огляду на примусову зміну громадянства та знищення національної ідентичності дітей [2]. Б. Островська досліджує у своїй праці міжнародно-правові аспекти злочинів російської федерації щодо незаконної депортації, насильницького переміщення та примусової асиміляції українських дітей, а також аналізує механізми репатріації та важливість координації зусиль національних і міжнародних структур для повернення та реабілітації постраждалих дітей [3]. О. Потіха висвітлює системну ідеологічну обробку та примусову асиміляцію депортованих дітей у Росії, включаючи їхню військову підготовку. Дослідниця розкриває масштаби викрадення дітей, методи «перевиховання» в російських таборах та складності процесу повернення дітей в Україну [4]. М. Лугова в своєму дослідженні фокусується на шляхах мінімізації екзистенційних наслідків і етносоціальних ризиків примусового переміщення осіб, зосереджуючись на виявленні та систематизації фактів вивезення українських дітей до Росії [5].

Водночас, незважаючи на значну кількість досліджень, питання розробки комплексних кримінально-правових механізмів реінтеграції депортованих дітей залишається недостатньо вивченим. Зокрема, сучасна українська юридична наука і практика зустрічаються з низкою критичних прогалин у сфері захисту прав депортованих дітей. Найгострішою проблемою є відсутність чітких юридичних механізмів документування та розслідування фактів незаконної депортації дітей в умовах повномасштабної війни. Правоохоронні органи працюють в умовах обмеженого доступу до окупованих територій, що унеможливляє збір доказової бази за традиційними методиками та створює перешкоди для формування цілісної картини злочину. Ця проблема поглиблюється недостатньою розробленістю кримінальних процесуальних інструментів міжнародного співробітництва для повернення незаконно депортованих дітей. Незважаючи на існування окремих міжнародних домовленостей та конвенцій, реалізація практичних кроків з повернення дітей залишається складним

завданням через відсутність відпрацьованих алгоритмів взаємодії між українськими та міжнародними інституціями, а також через відверте саботування процесу з боку російської сторони. Навіть у випадках успішного повернення дітей виникає проблема відсутності спеціальних нормативно-правових рамок для їхньої ефективної реінтеграції після повернення. Діти, які пережили примусове переміщення, часто потерпають від множинних травм: втрата зв'язку з рідними, психологічний тиск, культурна індоктринація та зміна мовного середовища, що вимагає комплексного підходу до їхньої реабілітації. Ситуація додатково ускладнюється неузгодженістю національного законодавства України з міжнародними стандартами у сфері захисту дітей в умовах збройної агресії. Українське законодавство, хоч і містить загальні норми щодо захисту прав дітей, але не володіє достатньою гнучкістю та специфічністю для реагування на виклики масової депортації дітей в умовах міжнародного збройного конфлікту. Все це доповнюється недостатньою науковою обґрунтованістю кримінально-правових механізмів відновлювального правосуддя щодо дітей-жертв депортації. Відсутність ґрунтовних наукових досліджень, що враховували б сучасний контекст збройної агресії проти України, залишає законотворців та практиків без необхідного теоретичного підґрунтя для розробки ефективних механізмів захисту та відновлення прав депортованих дітей.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є науково-теоретичне обґрунтування та розробка комплексних кримінально-правових механізмів реінтеграції дітей, незаконно депортованих рф з окупованих територій України, які б відповідали національному законодавству, міжнародному праву та враховували особливості воєнного стану. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити юридичну кваліфікацію незаконної депортації дітей у контексті національного та міжнародного кримінального права;
- проаналізувати існуючі кримінальні процесуальні механізми документування та розслідування фактів незаконної депортації дітей;
- дослідити міжнародний досвід кримінально-правового забезпечення реінтеграції дітей після збройних конфліктів;
- розробити модель кримінально-правових механізмів реінтеграції депортованих дітей з урахуванням національних та міжнародних правових стандартів;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України для забезпечення ефективної реінтеграції депортованих дітей.

Виклад основного матеріалу. Аналіз проблематики кримінально-правових механізмів реінтеграції депортованих дітей доцільно роз-

почати з юридичної кваліфікації самого акту незаконної депортації. Відповідно до ст. 438 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), примусове переміщення дітей кваліфікується як порушення законів та звичаїв війни [6]. Водночас, згідно зі ст. 442 ККУ та ст. 6 Римського статуту, примусове переселення дітей з однієї національної групи до іншої може розглядатися як один із проявів геноциду [6; 7]. Ратифікувавши Римський статут МКС, Україна імплементувала положення щодо воєнних злочинів та злочинів проти людяності, що дозволяє кваліфікувати примусове переміщення дітей як міжнародний злочин.

Погоджуємось із думкою Б. Островської, яка зазначає, що протиправне переміщення українських дітей з тимчасово окупованих територій до рф, супроводжуване подальшою зміною їхнього громадянства та усиновленням громадянами росії, становить кричуще порушення правових норм України та міжнародного законодавства [3].

Особливого значення у контексті дослідження набуває ст. 8 Римського статуту МКС, яка визначає незаконну депортацію або переміщення населення як воєнний злочин [7]. У березні 2023 року МКС видав ордер на арешт Президента рф путіна та Уповноваженої з прав дитини львової-белової за «незаконну депортацію населення (дітей) і незаконне переміщення населення (дітей) з окупованих територій України до російської федерації» [8]. Це створює важливий прецедент у міжнародному праві та формує юридичну основу для розробки механізмів відповідальності та реінтеграції.

Документування фактів незаконної депортації дітей є першим етапом у запуску кримінально-правових механізмів реінтеграції. В Україні цю функцію виконують спеціальні підрозділи правоохоронних органів, Офіс Генерального прокурора (зокрема, департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту) та міжнародні організації. Основними проблемами на цьому етапі є складність отримання доказів з окупованих територій, відсутність координації між різними органами, обмежений доступ до відповідної інформації та свідків.

Існуючі кримінальні процесуальні механізми розслідування фактів незаконної депортації дітей потребують удосконалення. Зокрема, актуальним є питання створення спеціалізованих слідчих груп, які б зосереджувалися виключно на розслідуванні злочинів проти дітей. Доцільним є запровадження особливого порядку кримінального провадження щодо злочинів, пов'язаних з депортацією дітей, який би враховував специфіку воєнного стану та окупації.

Необхідним елементом роботи щодо визволення українських дітей є міжнародні партнерства, особливо Міжнародна коаліція країн за повернення українських дітей, яка на сьогодні

налічує понад 40 країн-учасниць [9]. Важливим досягненням на сьогодні якої є видання першої Білої книги, в якій представлено всебічний аналіз примусових переміщень та депортацій дітей, наведено чіткі докази воєнних злочинів росії та серйозних порушень міжнародного права. Біла книга підкреслює системний характер депортації, яку здійснює росія, зокрема на прикладі примусової паспортизації, мережі державних «військово-патріотичних» та «оздоровчих таборів», які мають на меті ідеологічне перевиховання та мілітаризацію українських дітей [10].

Важливим елементом кримінально-правових механізмів реінтеграції є міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях. Україна має активно використовувати механізми правової допомоги, передбачені міжнародними договорами, для отримання доказів, проведення слідчих (розшукових) дій та екстрадиції підозрюваних. Однак, враховуючи, що рф відмовляється від співпраці з міжнародними інституціями, необхідно розробити альтернативні механізми, зокрема, через залучення третіх країн та міжнародних організацій.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виділити кілька моделей кримінально-правового забезпечення реінтеграції дітей після збройних конфліктів:

1. Балканська модель, що передбачає створення спеціальних трибуналів та комісій з розшуку зниклих осіб, що діють паралельно з національними правоохоронними органами;

2. Африканська модель (Руанда, Сьєрра-Леоне), яка поєднує міжнародне правосуддя з традиційними механізмами примирення та реінтеграції;

3. Близькосхідна модель (Сирія, Ірак), де особлива увага приділяється роботі з дітьми, які зазнали ідеологічної обробки та індоктринації.

Кожна з цих моделей має свої переваги та недоліки, але всі вони підкреслюють необхідність комплексного підходу, що поєднує кримінальне переслідування винних із заходами реабілітації та реінтеграції постраждалих дітей.

Для України найбільш доцільною видається розробка гібридної моделі, яка б поєднувала елементи міжнародного та національного кримінального правосуддя з механізмами соціальної та психологічної реабілітації. Основними елементами такої моделі мають стати:

1. Запровадження інституту відновного правосуддя для дітей-жертв депортації, що дозволить зосередитися не лише на покаранні винних, але й на відновленні прав та інтересів постраждалих дітей;

2. Створення спеціалізованого судового органу (палати) з розгляду справ про воєнні злочини проти дітей, з відповідною юрисдикцією та процедурами;

3. Розробка механізму «опікунського правосуддя», який би дозволив оперативно встанов-

лювати опіку над поверненими дітьми та забезпечувати їх права;

4. Імплементация принципу «найкращих інтересів дитини» у всі кримінальні процесуальні дії та рішення, пов'язані з розслідуванням та судовим розглядом справ про депортацію дітей;

5. Створення спеціальних програм захисту свідків для дітей, які можуть свідчити у провадженнях про депортацію.

Окремої уваги заслуговує проблема реінтеграції дітей, які зазнали ідеологічного впливу та русифікації під час перебування в рф. У цьому контексті доцільним є запровадження спеціальних реабілітаційних програм, які були б інтегровані в систему кримінально-правових механізмів. Зокрема, пропонується запровадити інститут «соціального супроводу» як елемент реінтеграції, що передбачає закріплення за кожною поверненою дитиною спеціального соціального працівника та психолога.

За висновками дослідження Лабораторії гуманітарних досліджень Єльської школи громадського здоров'я, депортованих українських дітей направляли до таких регіонів: Ленінград, Мурманськ, Тюмень, Новосибірськ, Ростов, Астрахань та інші [11].

Важливим аспектом проблеми є майнові питання, пов'язані з реінтеграцією депортованих дітей. Кримінально-правові механізми мають передбачати можливість відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої дітям внаслідок незаконної депортації. Це може здійснюватися як в рамках кримінального провадження (цивільний позов у кримінальному провадженні), так і через спеціально створені компенсаційні фонди.

На підставі проведеного дослідження пропонуємо авторське визначення **«кримінально-правовий механізм реінтеграції»**, а саме: це система нормативно-правових засобів, процедур і заходів, закріплених у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві, спрямована на забезпечення захисту прав і законних інтересів потерпілих, зокрема дітей, від злочинів, відновлення їхнього правового статусу, гарантування безпеки, забезпечення справедливого правосуддя та створення умов для повернення й повноцінної інтеграції до суспільства після пережитих злочинних посягань.

Для ефективної реалізації кримінально-правових механізмів реінтеграції депортованих дітей необхідно внести зміни до Кримінального кодексу України та інших нормативно-правових актів. Зокрема, на нашу думку, доцільним буде:

1. Доповнити КК України статтею 438-1, яка б передбачала посилену відповідальність за незаконну депортацію дітей і викласти її в наступній редакції: «Примусове переміщення, незаконна депортація чи насильницьке переселення дітей, вчинені під час збройного конфлікту, у тому числі з окупованої території на територію дер-

жави-окупанта чи третьої держави, зміна місця проживання та/або законних представників дитини, надання дитині громадянства держави-окупанта, здійснення протиправного усиновлення (удочеріння) чи встановлення опіки без дотримання встановленого законом порядку – караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі».

2. Ухвалити спеціальний закон «Про захист прав дітей, постраждалих внаслідок збройної агресії російської федерації», який би врегулював питання ідентифікації, повернення та реінтеграції депортованих дітей.

Висновки. Відповідно до визначених завдань, проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки:

1. У контексті національного та міжнародного кримінального права незаконна депортація дітей кваліфікується як серйозне порушення прав людини та може становити воєнний злочин, злочин проти людяності або навіть акт геноциду. Відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Женевських конвенцій та Конвенції про права дитини, такі дії забороняються та підлягають кримінальному переслідуванню.

2. Аналіз існуючих кримінальних процесуальних механізмів документування та розслідування фактів незаконної депортації дітей виявив низку проблем: відсутність єдиної методики збору доказів, обмежений доступ до окупованих територій, складність ідентифікації всіх постраждалих дітей та проблеми міжнародного співробітництва при розслідуванні таких злочинів. Ефективне документування потребує комплексного підходу, включаючи створення централізованих баз даних, залучення міжнародних експертів та використання сучасних технологічних рішень для верифікації інформації.

3. Дослідження міжнародного досвіду кримінально-правового забезпечення реінтеграції дітей після збройних конфліктів показало, що найбільш успішними є моделі, які поєднують правосуддя перехідного періоду з відновним правосуддям. Досвід Боснії і Герцеговини,

Руанди, Сьєрра-Леоне та інших країн демонструє необхідність спеціальних програм психологічної реабілітації, правового супроводу та соціальної адаптації для депортованих дітей. Важливим елементом є притягнення винних до відповідальності при одночасному забезпеченні найкращих інтересів дитини.

4. Розроблена модель кримінально-правових механізмів реінтеграції депортованих дітей включає такі компоненти: а) створення спеціалізованих правових інститутів для розслідування та судового розгляду справ про незаконну депортацію; б) запровадження процедур швидкої ідентифікації та повернення дітей; в) розробка програм психологічної та соціальної реабілітації; г) забезпечення правового супроводу процесу реінтеграції; д) створення механізмів компенсації шкоди постраждалим дітям. Модель враховує як національні особливості правової системи України, так і міжнародні стандарти захисту прав дітей.

5. Для вдосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства України рекомендується: а) внести зміни до Кримінального кодексу України, які б чітко визначали незаконну депортацію дітей як окремий склад злочину з відповідними санкціями; б) створити законодавчу базу для функціонування спеціалізованих органів з питань реінтеграції депортованих дітей; в) розробити нормативно-правові акти, що регулюватимуть процедуру психосоціальної реабілітації та правового супроводу депортованих дітей; г) імплементувати положення міжнародного гуманітарного права щодо захисту дітей під час збройних конфліктів у національне законодавство.

Перспективними напрямками подальших досліджень у даній сфері є розробка методики розслідування злочинів, пов'язаних із незаконною депортацією дітей, дослідження психологічних аспектів реінтеграції дітей, які зазнали ідеологічного впливу, а також вивчення можливостей імплементації міжнародних стандартів захисту прав дітей у збройних конфліктах до національного законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Ukrinform. Зеленський на зустрічі Міжнародної коаліції за повернення українських дітей – потрібні швидкі дії. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/>
2. Басиста І. В. Геноцидний умисел росії упродовж насильницької передачі українських дітей та країні ініціативи щодо повернення викрадених дітей (продовження огляду). *Малиновські читання* : Матеріали XI Міжнар. науково-практ. конф., м. Острог, 15 листоп. 2024 р. 2024. С. 32–34. URL: <https://doi.org/10.25264/27.11.2024>
3. Островська Б. В. Діти війни: незаконна депортація, насильницьке переміщення та репатріація. *New Ukrainian Law*. 2023. № 2. С. 60–72. URL: <https://doi.org/10.51989/nul.2023.2.8>
4. Потіха О. Долі українських дітей на тимчасово окупованих територіях України. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки* : Зб. тез III Міжнар. наук. конф., м. Тернопіль, 20–21 берез. 2023 р. С. 27–30. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/>
5. Лугова М. С. Філософське осмислення екзистенційних наслідків примусового переміщення українських дітей / М. С. Лугова // *Фундаментальні ментально-ціннісні відмінності українців і росіян як підґрунтя їх цивілі-*

- заційного протистояння : кол. моногр. / за заг. ред. І. А. Семенець-Орлової, В. М. Паращенко, О. О. Паращенко. – Одеса : Олді+, 2023. – С. 146–158. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/11366>
6. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 1 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
7. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 : станом на 21 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
8. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. *International Criminal Court*. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/>
9. Уповноважений зустрівся з членами Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – Головна*. URL: <https://ombudsman.gov.ua/news>
10. Реінтеграція та реабілітація дітей, що пережили депортацію та примусове переміщення: Міжнародна експертна група Bring Kids Back UA презентувала Білу книгу – Офіційне інтернет-представництво Президента України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua>
11. The planes of the Putin administration were used to deport Ukrainian children. *Бабель | Розповідаємо про політику, культуру і суспільство в Україні. Останні новини детально і неупереджено*. URL: <https://babel.ua/en/news/>